

SOSYAL MEDYADA YALAN HABERLE MÜCADELE: KAHRAMANMARAŞ DEPREM HABERLERİNİN TEYİT.ORG ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

Aziz COŞKUN¹

ÖZ

Dijital iletişim dünyasında bilgi akışının hızlanmasına bağlı olarak yalan haberle mücadele önemli bir gereksinimdir. Yalan haber, izleyici/okuyucu kitlesinin gerçek olaylar ve ifadeler hakkındaki düşüncelerini yönlendirmek amacıyla kasıtlı olarak hazırlanmış haber metinleri olarak tanımlanabilir. Yalan haberle mücadele edilmesinde doğruluk kontrolünü yapan sitelere büyük bir görev düşmektedir. Doğruluk kontrolü, doğruluğundan şüphe edilen bilgilerin açık kaynaklar ve sistematik bir yöntem ile kanıtlanması ya da çürütülmesidir. Teyit.org da doğruluk kontrolü yapan web sitelerinden biridir. Bu çalışmanın amacı, 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş merkezli depremler sonrasında sosyal medyada dolaşıma giren yalan ve uydurma haberlerin neler olduğunu tespit etmektir. Bu amaçla teyit.org web sitesinde deprem konulu yalan ve uydurma içerikli haberler, 06.02.2023-06.04.2023 tarihleri arasında iki ay boyunca incelenmiştir. İncelemeler, elde edilen verilerin daha önceden belirlenmiş temalar altında özetlenmesi ve yorumlanması mantığına dayanan betimsel içerik analizi ile gerçekleştirilmiştir. Analizlerden elde edilen bulgular, Claire Wardle tarafından oluşturulan kategorilere uygun olarak yorumlanmıştır. Sonuç olarak depremin ilk gününden itibaren birbirinden farklı amaçlarla sosyal medyada birçok yalan ve uydurma haberin bilerek ya da bilmeyerek dolaşıma sokulduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Haber, Yalan Haber, Sosyal Medya, Teyit.org, Deprem

COMBATING FAKE NEWS ON SOCIAL MEDIA: AN ANALYSIS OF KAHRAMANMARAŞ EARTHQUAKE NEWS ON TEYİT.ORG

ABSTRACT

In the digital communication world, combating fake news is an important requirement due to the acceleration of information flow. Fake news can be defined as news texts intentionally prepared to manipulate the audience's thoughts on real events and expressions. Fact-checking websites play a major role in combating fake news. Fact-checking involves proving or disproving information that is suspected to be inaccurate using open sources and a systematic method. Teyit.org is one of the websites that perform fact-checking. The aim of this study is to identify the fake and fabricated news circulating on social media after the earthquakes that occurred in Kahramanmaraş on February 6, 2023. For this purpose, fake news related to the earthquake was examined on teyit.org website for two months between 06.02.2023-06.04.2023. The examinations were conducted through descriptive content analysis, which is based on summarizing and interpreting the obtained data under predetermined themes. The findings obtained from the analyses were interpreted according to the categories created by Claire Wardle. As a result, it was determined that many fake and fake

Araştırma Makalesi

Research Article

¹ Dr. Öğr. Üyesi,
Bitlis Eren
Üniversitesi,
Güzel Sanatlar Fakültesi

E-Posta
azizcoskunn@hotmail.com

ORCID
0000-0002-8486-8266

Başvuru Tarihi / Received
27.04.2023

Kabul Tarihi / Accepted
38.08.2023

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

news were circulated on social media for different purposes knowingly or unknowingly from the first day of the earthquake.

Key Words: News, Fake news, Social media, Teyit.org, Earthquake

GİRİŞ

Haber kavramı, en yalın tabirle toplumsal yaşamda vuku bulmuş herhangi bir olayın izleyen, okuyan ya da dinleyen kitlelere ulaştırılmasıdır. Haberin kitlelere ulaştırılmasında dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Haberde doğruluk ilkesi bunların en önemlilerinden biridir. Özellikle günümüz yeni iletişim ortamlarında bilgi akışının hızlanmasına bağlı olarak doğruluk ilkesi göz ardı edilebilmektedir. Bu noktada karşımıza yalan haber kavramı çıkmaktadır. Yalan haber, genel manada biçimsel olarak gerçek habere benzemekle birlikte içeriğindeki verilerin yalan, yanlış ya da uydurma olmasından dolayı yeni bağlamlar kurularak oluşturulan içeriklerdir (Şener, 2018: 359). Yeni medya ortamlarında kitlelere ulaştırılmak istenen haberlerin gerçekliğinin kontrol edilmemesi doğruluk kontrolünün önemini ortaya çıkarmaktadır. Doğruluk kontrolü, belirli yöntem ve teknikler ile geleneksel medya ya da sosyal medyada dolaşıma sokulan haber ve içeriklerinin nesnel ilkeler gözetilerek araştırılmasıdır. Doğruluk kontrolünün mantığı, genel olarak medyada dolaşıma giren her haberin yanlış olabileceği eleştirisi üzerine oturtulmaktadır. Bu nedenle haberler, doğruluk-yanlışlık kıstasına geçirilmeden önce büyük oranda içeriksel olarak ele alınmaktadır. Her olay, bağlamı içerisinde anlam kazanmakla birlikte haklılık ya da haksızlık bir konuda durduğunuz yerden değil, söylediklerinizin teknik karşılıkları üzerinden pay edilmektedir (Keten, 2019). Alanyazın tarandığında yalan haber ve doğruluk platformları arasındaki ilişkiye yönelik birçok çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmalar genel olarak Covid-19 salgını sırasındaki sosyal medyada paylaşımı yapılan yalan haberlere odaklanmıştır. (Kazaz ve Acar, 2021; Ünal ve Taylan, 2017; Nazlı ve Kara, 2020; Soğukdere ve Öztunç, 2020; Taşdemir ve Karadeniz, 2021).

Sosyal medyada üretilen ve kolaylıkla paylaşımı yapılan yalan, yanlış ve yanıltıcı deprem konulu haberlerde de ilk günden itibaren dolaşıma sokulmaya başlanmıştır. Bu durum depremle ilgili haberlerin güvenilirliğini sorgulatmaktadır.

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

Çalışmanın amacı, 11 şehri ve milyonlarca vatandaşı etkileyen 6 Şubat 2023 tarihindeki Kahramanmaraş merkezli iki deprem sonrasında sosyal medyada yer alan yalan haberleri tespit etmektir. İfade edilen amaç doğrultusunda çalışma kapsamında 06.02.2023-06.04.2023 tarihleri arasında teyit.org web sitesinde deprem başlığı altında yer alan 104 yalan, yanlış ve uydurma haberler araştırmanın inceleme konusu olarak belirlenmiştir. Sadece bu tarihler arasındaki haberlerin incelenmesi çalışmanın sınırlılıklarındandır. Yapılan literatür taramasında deprem haberleri ile ilgili herhangi bir çalışma tespit edilmemiştir. Bu durum çalışmanın önemini ve bir ilk olma özelliğini göstermektedir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden betimsel içerik analizi kullanılmıştır. Betimsel içerik analizi, eldeki verilerin belirli temalar altında özetlenmesi ve yorumlanmasına dayanır. Betimsel içerik analizinde sistematik bir şekilde literatürün sunulması gereklidir. Bu yöntemi kullanan araştırmalarda sistematik bilgilerin sunulmaması, analiz sonuçlarında temel amaca uymayan sonuçlar elde edilmesine neden olur. Dolayısıyla bu yöntemin kullanıldığı çalışmalarda elde edilen verilerin doğru ve sistemli bir şekilde ortaya konulması, analiz edilmesi, yorumlanması ve sonuçların açık bir şekilde belirtilmesi gerekmektedir (Ültay vd. 2021: 190). Teyit.org web sitesinde deprem başlığı altında yer alan yalan, yanlış ve uydurma haberler Claire Wardle tarafından belirlenen yedi farklı yalan haber türü başlıklarından hareketle oluşturulan kategoriler bağlamında sınıflandırılmıştır. Bu kategorileri uygun olarak yapılan analizler sonucunda depremin ilk gününden itibaren birbirinden farklı amaçlarla sosyal medyada birçok yalan, yanlış ve uydurma haberin bilerek ya da bilmeyerek dolaşıma sokulduğu tespit edilmiştir.

1. Haber Kavramı

Haber mefhumunun kesin ve net bir tanımını yapmak bireysel, toplumsal ve kültürel farklılıklardan dolayı olası değildir. Nitekim haberi tanımlamaya yönelenler arasında çok çeşitli görüşler ileri sürenler bulunmaktadır. Oya Tokgöz'e göre haber, gerçekleşmiş herhangi bir olay, durum, fikir ya da sorunun özetidir. Haber kavramının taşıdığı anlamı, niteliğini ve özelliklerini belirlemek için birtakım hususlara dikkat etmek gerekir. Toplum yaşamında aktif olarak kullanılan iletişim teknolojisi ve mevcut toplumsal yapı bunlardan sadece bazılarıdır (2020: 212-224). Haber konusunda Atilla Girgin birbirinden farklı tanımlamalar yapmıştır. 1) Haber, bireylerin

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

günlük yaşamlarının yanı sıra gelecekleri ile ilgili tasarılarını, çevreleri ile anlamlı ilişkiler kurmalarını ve dünyayı algılama şekillerini oluşturan bilgilerdir. 2) Her yerde meydana gelen olaylardır. 3) Belirli bir yerde ve zamanda gerçekleşen çeşitli olayların, kitlelere aktarılmasıdır. 4) Yeni veya önceden olmasına rağmen tazeliğini koruyan bilgilerdir. 5) Meydana gelmiş olaylar sonucunda yaratılmış oluşumlara ilgi duyan halkın, onları öğrenme gereksinimlerini karşılayan bilgilerdir (2005: 5-20). Gıyasettin Tayfur, haberin bir iletişim olayı olduğunu belirtir. Bu nedenle iletişim için söz konusu olan her türlü kavram haber için de geçerlidir. Haber, en basit tanımıyla toplumun genelini ilgilendiren güncel olayların en anlaşılabilir şekilde sunumudur. Haber başka bir deyişle insanları ilgilendiren, bilgilendiren ve gerektiğinde harekete geçiren her türlü olaydır (2018: 12). Çiler Dursun, haber dünya üzerinde bir yerlerde vuku bulan olaylar, kişiler veya bilinmezler hakkında elde edilen en yeni ve dikkat çekici bilgilerin tamamı şeklinde bir tanım yapar (2005: 69).

Yukarıdaki farklı tanımlamalardan görüldüğü üzere haber kavramı hakkında açık ve seçik tek bir tanımından bahsedilmemektedir. Bu gerçekliğe karşın haber hakkında hemen herkesin ortak paydada bulunduğu durumlar da söz konusudur. Bu durumlar haberin nitelikleri olarak belirtilmektedir. Haberin nitelikleri, haberin içinde bulunması zorunlu olan yapı taşlarıdır. Bunlar; doğruluk, zamanlılık, ilginçlik, önemlilik ve anlaşılabilirlik şeklinde sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırma içinde en önemli niteliğin doğruluk/gerçeklik olduğu söylenebilir. Çünkü haber bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişim ve değişimler haberin üretim, dağıtım ve tüketim süreçlerini etkilemiştir. Böylelikle haberin gerçeğe dayanması ilkesi daha fazla deforme edilmeye başlanmıştır. Oya Tokgöz, haber ve haberlerin gerçeğe olan ilişkisinden bahsederken felsefi bir kavram olan hakikate değinmek gerektiğini vurgular. Hakikat kavramının olgu/olgulara göre bağlamsal anlamları genişlik kazanırlar. Haber içinde yer alan resim genişledikçe gerçeğin içinde yer alan hakikate ulaşmak o derece mümkündür. Habere konu olan olaya mümkün olduğunda sadık kalmak haber ve gerçeklik arasındaki ilişkinin sağlanmasında önemli bir ölçüttür (2020: 221-222). Haberin doğru ve gerçek olması ilkesine karşılık yalan haber kavramı önem kazanmıştır.

2. Yalan ve Yalan Haber Kavramları

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

Yeni iletişim teknolojilerinin her geçen gün gelişerek çeşitlenmesi, bilgi akışının hızlanmasını beraberinde getirmektedir. Hızlı bilgi akışı, haberciliğin temel prensiplerinden biri olan hızlı haber vermeyi de tetiklemektedir. Hızlı haber akışı ise haberde doğruluk koşulunun gölgede kalmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan özellikle internet gazeteciliğinin gelişmesi ve sosyal medya kullanıcılarının haber üreticisi haline gelmeleri, gerçek dışı haberlerin dolaşıma girmesini daha da arttırmaktadır. Bu hususta öncelikle “yalan” sonrasında ise “yalan haber” kavramlarına değinmekte fayda vardır. Yalan, “1) aldatmak ereğiyle ve gerçeğe aykırı olarak söylenen söz, 2) doğru, gerçek olmayan, uydurma, asılsız” gibi farklı anlamlar muhteva etmektedir (Püsküllüoğlu, 2004: 1434). Yalan, doğru olmadığı bilinerek söylenen şeydir. Bu hususta doğrunun tek bir karşıtı yokken yanlışın birçok karşıtı söz konusudur. Bu yüzden her doğru söz, çok sayıda yalana temel oluşturmamaktadır. Yalan ayrıca bir bilinç durumudur. Bilinmeden yalan söylenmez, ancak bir yanlış söylenebilir (Akaş, 1998: 230). Herhangi bir kişinin toplumdaki diğer bireyleri yanıltıcı davranış içinde bulunması temelde etik bir sorun oluşturmaktadır. Bu hususta yalanın amacı veya kişi/kişilere vereceği zararın etkisi etik sorun olarak değerlendirilir. Söylenen yalanın iyi bir amaca hizmet etmesi, zararsız olması ya da masumane olduğunun savunulması yalan olduğu geçeceğini değiştirmez. Çünkü yalan eylemi sonucunda onu söyleyen ve ona muhatap olan kişi için yalanın niteliğinin bir önemi yoktur (Uluk, 2018: 40).

Yalan haber, yanıltıcı içeriklerin haber metinleri yoluyla kitlelere duyurulması sonucunda ortaya çıkabilmektedir (Onursoy vd., 2020: 488; Tandoc vd., 2017: 1-17). Haber metinleri, hayatın kendisinden beslendiğinden gerçeklere dayanması gerekmektedir. Haber metinlerinin gerçekliği, izleyici/okuyucu kitlesi üzerinde ciddi anlamlar yaratabilmenin koşullarından sayılır. Mustafa Duman yalan haberi, genellikle sözlü kültür ortamında dolaşan, kurgusal içerikli dedikoduların resmi veya kurumsal haber kaynaklarında ve sosyal medya sitelerinde paylaşılması sonucu ortaya çıkan haber içerikli metinleri ifade eder. Bu tür haberlerin yalan olarak kabul edilmesi için kasıtlı olarak hazırlanmış olmaları gerekmektedir. Çünkü haberin kasti olarak yanlış bilgi içermesi, yanlış ve yanıltıcı haber kategorisinde değerlendirilmesine neden olur. Bununla birlikte, internet ortamında paylaşılan tüm içeriklerin yalan haber olarak

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

kabul edilmesi doğru değildir. Sadece yanlış bilgilendirme amacı taşıyan içerikler, örneğin caps, vlog, entry vb. gibi içerikler yalan haber olarak nitelendirilebilir. Doğru ve güvenilir kaynaklardan alınan haberlerin yayılması, toplumun doğru bilgilendirilmesi açısından son derece önemlidir (2019: 973).

Yalan haberin önüne geçmek amacıyla haberde yer alan olaylar ve isimlerin birbirine uymasına dikkat edilmelidir. Haberler gerçeklerle uyumalıdır ve gerçekler hiçbir şekilde gizlenmemelidir. Haberin konusunu oluşturan gerçekler, gazetecinin ve yazı işleri sorumlusunun hoşuna gitmese dahi göz ardı edilmemelidir. Birilerinin hoşuna gitmiyor diye gerçekleri göz ardı etmenin herhangi bir bahanesi yoktur. Yalan haberlerin dolaşıma çok hızlı bir şekilde sokulması gazetecilerin güvenilirliğini kaybetmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla yalan haber üreten medya organlarını takip eden okur/izleyici kitlesi, kendilerine sunulan haberlerin tarafsız bir şekilde sunulmasını beklerler (Schlapp, 2013: 23).

3. Sosyal Medya ve Yalan Haber İlişkisi

İnternet ve bilgisayar tabanlı yeni iletişim teknolojilerinin 2000’li yıllarda kullanılmaya başlanması insanlar arasındaki mesafenin kısılmasına neden olmuş, McLuhan’ın deyimıyla dünyayı “global köy”e dönmüştür. İnsanlar artık mesafe tanımaksızın saniyeler içerisinde birbirleriyle haberleşmeye, ortak sanal paylaşımlarda bulunmaya başlamışlardır. Yeni iletişim teknolojileri, toplumsal normların da değişimine neden olmuştur. İnternet ve bilgisayarın gelişimine bağlı olarak kişiler yüz yüze iletişim sürecinin yerine teknolojik iletişim kanallarını kullanmaya başlamışlardır (Timur, 2018: 81-82). İnternetin ve bilgisayar teknolojilerinin hızlı gelişimi sürecinde bireyler, tek taraflı iletişim ortamlarından çok yönlü iletişime geçiş yapmışlardır. Bilişim teknolojileri ile iletişim uygulamalarını bir araya getiren yeni teknolojiler, iletişime has üslupların da ciddi değişimlere uğramasına neden olmuştur. Böylelikle günümüzde insanlar arasında iletişimi sağlayan en önemli araçlardan olan sosyal medyanın önü açılmıştır (Utma, 2018: 1193-1194). Sosyal medya, yeni olarak ifade edilen iletişim teknolojilerinden biridir. Sosyal medya en yalın tabirle kullanıcıların internet kullanarak mekân ve zaman sınırlaması olmaksızın fikir ve düşüncelerini belirtmelerini sağlar (Bulunmaz, 2011: 29). Yeni iletişim teknolojilerinin bir ürünü olarak sosyal medya, geçmiş deneyimlerimizde yer almayan niteliklere sahiptir. Bu

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

yeni olarak tabir edilen ortamlarda neredeyse dünya nüfusuyla eş kullanıcılar, zıt düşüncede olsalar da buluşma imkânı bulmaktadırlar. Örneğin bu sana ortamlarda çift kimlikler, trol ve yalancı hesaplar ya da gerçek kişiler kendilerine yer bulmaktadırlar. Bu kadar farklı ve büyük kalabalık topluluğu bir araya getiren sosyal medyada, katılımcıların tamamı ileti gönderip alabilmekte, her şeyi tartışarak propaganda malzemesi yapabilmekte ve gerçekle yalanın birbirine karışmasına neden olan kaotik bir durumun oluşmasına neden olmaktadır (Türk, 2014: 66-67). Sosyal medyada kullanıcılar, yaptıkları paylaşımlar yoluyla ifade özgürlüğü, hoşgörü ve empati gibi önemli değerlerin yayılmasına katkı sağlarlar. Bu hususta paylaşımda bulunmadan önce içeriğin doğruluğundan emin olunması elzem bir konudur (Abuşoğlu ve Balcı Aydoğan, 2023: 724). Sosyal medya söz konusu kaotik durumun ortaya çıkmasından sorumludur. Çünkü herhangi bir gazetecilik eğitime sahip olmayan ve meslek etiğinden, yasal sorumluluklardan bihaber sıradan internet kullanıcıları, sosyal medya sayesinde birer haberciye ya da gazeteciye dönüşmüş bulunmaktadır. Sosyal medyanın dünya geneline yayılmış devasa kullanıcı kitlesi çok kısa zamanda oluşturulan yalan haberlere ulaşabilmektedirler (Yel, 2018).

Sosyal medya içerikleri ile ilgili bir diğer tartışmalı konu kontrolsüz üretim yapmanın yanında kimi paylaşımların özel hayatın gizliliğini ihlal etmesine, nefret söyleminin kaynağı olmasına dayanmaktadır. Özellikle internet üzerinden bilgiyi bir an önce paylaşma arzusu, isteyen her kullanıcının herhangi bir haberi düzeltmeye gerek duymadan sosyal medya üzerinden paylaşabilmesi yalan/yanlış bilgilerin hızlı yayılması sonucu doğurmaktadır. Benzer şekilde daha önceden ulaşılmış bilginin doğrulanmadan paylaşılması ve dolaşıma girmesi yalan ve yanlış bilginin katlanarak artmasına neden olmaktadır (Binark ve Bayraktutan, 2013: 70). Buna karşın yalan haber, sadece sosyal medya kullanıcıları tarafından yapılmamaktadır. Geleneksel medya profesyonelleri, troller ya da çeşitli şirketler de birbirinden farklı ya da aynı amaçlarla yalan ve yanlış bilginin yayılmasında başrolde olabilmektedirler. Sosyal medya, bu yönüyle hem profesyonel ya da kullanıcı içerikleri yoluyla yanlış bilginin ve söylentinin hızlandığı mekânlardır (Ünal ve Taylan, 2017: 82).

4. Doğrulama Platformları ve Teyit.org Örneği

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

Doğruluk kontrolü, belirli yöntem ve teknikler ile geleneksel medya ya da sosyal medyada dolaşıma sokulan haber ve içeriklerinin nesnel ilkeler gözetilerek araştırılmasıdır. Doğrulama platformlarının belki de yayınlanmış ilk örneği, Colliers'ın 1938 tarihli bir sayısında *TIME* için bir reklamda "araştırmacıların ve doğrulama görevlilerinin sayısının ondan yirmi ikiye" çıkarıldığından söz edilmiş olmasıdır. Nancy Ford, *TIME* Dergisinin ilk haber teyitçisidir. Aslında *TIME* Dergisi ilk yayınlandığı 1923 yılında da gazetecilik doğrulaması bilinmeyen bir fikir olmakla birlikte birçok Amerikan dergisinde standart olarak uygulanmıştır. Ancak 20. yüzyılın başlarında işin profesyonelleşmesi, medya etiğinin önemsenmesi, profesyonel organizasyonların yaratılmaya başlanması doğruluk ve tarafsızlık ideallerinin her zamankinden daha fazla önemsinin önünü açmıştır (Fabry, 2017). Washington Post'tan Dobbs'a göre, doğrulama platformlarının kökenlerini Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 1980'ler ve Ronald Reagan'ın başkanlığı sırasındaki siyasi kampanyasına dek götürebiliriz. O dönemde geleneksel gazetecilik kanallarının dikkate alınmaması, gerçek haberlerin göz ardı edilmesi gazetecilik mesleki açısından kontrol kaybının artmasına neden olmuştur (Lowrey, 2017: 377). İlerleyen yıllarda yalan haber ve yanlış bilgilerin sayısında özellikle sosyal medyanın da işin girmesi ile artış yaşanmıştır. Benzer şekilde internet ortamındaki bilginin doğrulanmasına yönelik araçlar, uygulamalar ile bu alandaki girişimlerin de sayısı da artış göstermiştir. Yalan haberle mücadelede kapsamlı bir ağ oluşturma amacıyla kurulan First Draft Network (firstdraftnews.com) 2005 yılında kurulmuştur. First Draft Network bünyesinde sosyal medya platformları (Twitter, Facebook), medya kuruluşları (Washington Post, CNN) ve haber ajansları (AFP, Reuters) gibi birbirinden farklı kurum ve kuruluşu bünyesine dâhil etmiştir. Google da 2017 yılında 48 ülkede haber ve makaleler için hizmet vermeye başlamıştır. Google Türkiye'de Doğruluk Payı adlı grupla çalışacağını ifade etmiştir (Ünal ve Taylan, 2017: 87). Doğrulama platformlarının sayısındaki artış 2015 yılında Uluslararası Doğruluk Kontrolü Ağının (IFCN) Poynter Enstitüsü bünyesinde kurulmasıyla devam etmiştir. IFCN, siyasilerin söylemlerini doğrulayan ve medyadaki yalan haberlerin önüne geçmeye çalışan kurum ve kuruluşların tek çatı altında toplanması amacıyla kurulmuştur. Dünyadaki ve Türkiye'deki birçok doğrulama platformu bu kuruluşla iş birliği yapmaktadır (Soğukdere ve Öztunç, 2020: 65).

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

Teyit.org da Türkiye’de Uluslararası Doğruluk Kontrolü Ağı ile iş birliği içerisinde olan bir doğrulama platformudur. Teyit.org 26 Ekim 2016 tarihinde ekibin Şef Editörü Mehmet Atakan Foça önderliğinde kurulmuştur. Teyit.org, internetteki şüpheli bilgileri inceleyen, dijital okuryazarlık ve eleştirel düşünme biçimlerini geliştirmeyi hedefleyen, farklı aktörleri bir araya getiren, yanlış bilgi sorununa yönelik sürdürülebilir çözümlerin geliştirmesine katkıda bulunan ve bilgi ekosistemini geliştirme hedefiyle paydaşları ile iş birliği içinde doğrulama ve güçlendirme faaliyetleri yürüten bir platformdur (Teyit.org, 2023b). Teyit.org’un metodolojisi yedi aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama haber taramasıyla başlanmaktadır. Bu aşamada takipçiler, internette karşılaştıkları yanlış olduğunu düşündükleri bilgileri Facebook, Twitter, WhatsApp ve e-posta aracılığıyla “teyitlemek” amacıyla ekibe göndermektedirler. İkinci aşama seçme ve önceliklendirilmedir. Ekibe ulaşan tüm iddialar arasında seçim yapabilmek amacıyla üç aşamadan (Viralite, Önem, Aciliyet) oluşan önceliklendirme yapılır. Üçüncü aşamada internetten erişilen delil ve kaynaklar, değişme ve kaybolma ihtimaline karşılık arşivlenir. Dördüncü aşamada teyit olarak paylaşılacak analiz, toplumun bilgi edinme hakkına sadık kalınarak bir nizama uygun olarak yazılır. Beşinci aşamada teyit.org tarafından belirlenen doğrulama süreçleri gereği bir araya getirilen kaynaklar ve hazırlanan analizler, ilk olarak incelenen iddiaya göre doğru, yanlış, karma, sonuçlandırılmadı şeklinde tasnif edilir. Sonra iddia sonucu “Yanlış” olarak tespit edilen bilgiler, bilginin niteliğine ve niyetine göre yedi farklı kategoride değerlendirilir. Altıncı aşamada yalan olduğu teyitlenen kişi ya da kurumlar cevap haklarını kullanabilirler. Cevap hakkı başvurusu için itiraz@teyit.org e-posta adresine başvurulabilir. Son aşamada, yapılan analizler sonucunda elde edilen doğru bilgiler yayınlanarak, yanlış bilgiyi yayan sosyal medya hesapları ve haber siteleri kontrol edilir. Bu kontroller, doğru bilginin yayılması için gerekli adımların atılmasını sağlar (Teyit.org, 2023a).

5. Yöntem

Bu çalışmanın kuramsal temeli, gelişen teknolojiler ve internet ile sosyal medyada kolaylıkla dolaşıma giren yalan, yanlış ve yanıltıcı bilgilere odaklanmaktadır. Doğruluk platformları tarafından gerçekleştirilen doğruluk kontrolleri günümüz dünyasında önemli bir role sahiptir. Sosyal medyada üretilen ve kolaylıkla paylaşımı

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

yapılan yalan, yanlış ve yanıltıcı haberler, özellikle depremin ilk gününden itibaren dolaşıma sokulmaya başlanmıştır. Bu durum depremle ilgili haberlerin güvenilirliğini sorgulatmaktadır. Bilindiği üzere 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş ilinin Pazarcık ilçesinde 7,7 ve Elbistan ilçesinde 7,6 büyüklüğünde iki farklı deprem meydana gelmiştir. Depremler Kahramanmaraş dışında; Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Elâzığ, Gaziantep, Hatay, Kilis, Malatya, Osmaniye ve Şanlıurfa illerinde de büyük yıkıma neden olmuştur. Depremin ilk anından itibaren hem geleneksel medyada hem de sosyal medya platformlarında birçok haber paylaşılmıştır. Paylaşımı yapılan bu haberlerin bir kısmı doğruluğu teyit edilmemiş yalan, yanlış ve uydurma bilgiler temelinde hazırlanmıştır. Doğruluğu teyit edilmeyen haberler, sosyal medya platformları aracılığıyla üretilmiş ve paylaşılmıştır. Bu durum, insanların deprem ile ilgili birçok yalan, yanlış ve uydurma habere maruz kalmasına yol açmıştır. Çalışmanın amacı, 11 şehri ve milyonlarca vatandaşı etkileyen 6 Şubat 2023 tarihindeki Kahramanmaraş merkezli iki deprem sonrasında sosyal medyada yer alan yalan haberleri tespit etmektir. İfade edilen amaç doğrultusunda çalışma kapsamında 06.02.2023-06.04.2023 tarihleri arasında teyit.org web sitesinde deprem başlığı altında yer alan yalan, yanlış ve uydurma haberler araştırmanın inceleme konusu olarak belirlenmiştir. Sadece bu tarihler arasındaki haberlerin incelenmesi çalışmanın sınırlılıklarındandır. Daha sonra bu haberler, Claire Wardle (2017) tarafından belirlenen yedi farklı yalan haber türü başlıklarından hareketle oluşturulan kategoriler bağlamında sınıflandırılmıştır. Oluşturulan bu kategoriler; “Hiciv ya da Parodi Haber, Yanıltıcı (Çarpıtma) İçerikli Yapılan Yalan Haber, Aldatıcı İçerikli Yapılan Yalan Haber, Uydurma İçerikli Yalan Haber, Yanlış Bağlantılı Yalan Haber, Yanlış Bağlamlı Yalan Haber, Manipüle Edilmiş İçerikli Yalan Haber” şeklindedir. Bu kategorilere ayrılan haberler daha sonra betimsel içerik analiz yöntemi ile incelenerek yorumlanmıştır. Betimsel içerik analizi, elde edilen verilerin daha önceden belirlenmiş temalar altında yazar tarafından özetlenmesi ve yorumlanması mantığına dayanır. Veriler, araştırma sorularına uygun olarak hazırlanabileceği gibi gözlem ve görüşmeler neticesinde elde edilen verilerden hareketle de oluşturulabilir. Betimsel içerik analizinin temel mantığı ham bilgilerin okuyucuların anlayabilecekleri ve kullanabilecekleri şekle büründürülmesidir. Betimsel analizde, görüşülen veya

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

gözlemlenen kişilerin görüşlerini etkili bir şekilde yansıtmak ve çalışmanın güvenilirliğini arttırmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık referans verilmesi önemlidir. Bundan dolayı elde edilen bilgiler mantıklı bir sıralamaya tabi tutulur. Daha sonra sınıflandırmalar yorumlanarak sonuçlandırılır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 244).

6. Bulgular ve Yorum

Teyit.org doğrulama platformunda 06.02.2023-06.04.2023 tarihleri arasında deprem hakkındaki yalan, yanlış ve uydurma haberler belirlenen kategoriler bağlamında sınıflandırıldığında Tablo 1’de verilen dağılım ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1: Teyit.org’da Yer Alan Deprem Haberleri İle İlgili Kategoriler

Kategori	Sayı	Yüzde
Hiciv ya da Parodi Haber	1	0,74
Yanılıcı İçerikli Yapılan Yalan Haber	19	14,18
Aldatıcı İçerikli Yapılan Yalan Haber	4	2,99
Uydurma İçerikli Yalan Haber	17	12,69
Yanlış Bağlantılı Yalan Haber	41	30,60
Yanlış Bağlamlı Yalan Haber	18	13,43
Manipüle Edilmiş İçerikli Yalan Haber	4	2,99
Doğrulan Haberler	10	7,46
Sonuçlandırılmayan Haberler	8	5,97
Diğer	12	8,96
Toplam	134	%100

Teyit.org doğrulama platformunda Kahramanmaraş depremleriyle ilgili 06.02.2023-06.04.2023 tarihleri arasında toplam 134 haber tespit edilmiştir. Söz konusu haberlerden doğrulanan 10, sonuçlandırılmayan 8 ve herhangi bir kategorilere girmeyen 12 haber çalışmaya dâhil edilmemiştir. Geri kalan 104 haberin yer aldığı kategoriler ise Tablo 1’de gösterilmiştir. Tablo 1’de yer alan verilere göre en çok “Yanlış Bağlantılı Yalan Haber” kategorisine uyan yalan haberlerin yer aldığı görülmektedir. Toplam 104 haber arasında bu kategoriyi kapsayan 41 haberin olduğu saptanmaktadır. Diğer yalan haber kategorileri; Yanılıcı İçerikli Yapılan Yalan Haber 19, Yanlış Bağlamlı Yalan Haber 18, Uydurma İçerikli Yalan Haber 17, Aldatıcı İçerikli Yapılan Yalan Haber 4, Manipüle Edilmiş İçerikli Yalan Haber 4 ve Hiciv ya da Parodi Haber 1 şeklinde sıralanmıştır.

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

Tablo 2: Teyit.org'da Yer Alan Deprem Haberlerinde Görsel Kullanımı

Kategori	Görsel Kullanımı	Gerçek Görsel Kullanımı	Sahte Görsel Kullanımı
Hiciv ya da Parodi Haber	1	-	1
Yanılıcı İçerikli Yapılan Yalan Haber	19	16	3
Aldatıcı İçerikli Yapılan Yalan Haber	4	-	4
Uydurma İçerikli Yalan Haber	17	16	1
Yanlış Bağlantılı Yalan Haber	41	-	41
Yanlış Bağlamlı Yalan Haber	18	6	12
Manipüle Edilmiş İçerikli Yalan Haber	4	1	3
Toplam	104	39	65
Yüzde	-	%40,56	%67,6

Tablo 2’de görüldüğü üzere İncelenen kategorilerin tümünde yer alan haberlerde fotoğraf ve görsel kullanımına yer verilmiştir. Bu görsellerin %40,56’sı gerçek iken %67,6’sı ise sahtedir. Bu kategoriler altında yer alan haberler betimsel içerik analizine tabi tutulduğunda ise aşağıdaki bulgular ortaya çıkmaktadır.

1. Hiciv veya Parodi Şeklinde Yapılan Yalan Haber

Hiciv veya parodi şeklinde yapılan yalan haberlerin kişi ya da kişilere zarar verme niyeti bulunmamaktadır. Bununla birlikte bu amaçlarla yapılan haberlerde genel olarak yer alan bilgiler mizahi bir şekilde yorumlanmaktadır. Hiciv haberciğinde amaç belirli kesimlere göndermeler yapmaktır. İzleyici kitlesi bunun bilincindedir ve haberin doğru ya da yanlış olduğu ile ilgilenmez (Kazaz ve Acar, 2021: 187). Çalışma kapsamında bu kategori başlığı altında yer alan 1 haber tespit edilmiştir.

Şekil 1: “Tüm Kredi Kartları Geçerlidir” Yazan Kızılay Çadırı Fotoğrafının Gerçek Olduğu İddia

Kaynak: (www.teyit.org, Erişim Tarihi: 15.03.2023)

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

Bilindiği üzere Kahramanmaraş depremleri sonrası Kızılay başkanı Kerem Kınık, AHBAP Derneği gibi birçok sivil toplum kuruluşuna ve kuruma çadır sattığını açıklamıştır. Bunun yanı sıra diğer yardım paketlerinin satıldığı ve organizasyonda aksaklıklar olduğu gibi tartışmalar gündem olmuştur. Tartışmalardan sonra konu ile ilgili birçok paylaşım yapılmıştır. Paylaşımlardan biri teyit.org tarafından incelenen, üzerinde “*Tüm kredi kartları geçerlidir*” yazan Kızılay çadırı fotoğrafının gerçek olduğu iddiasıdır. Haberin görseli Twitter’da @ankaralitutank isimli bir kullanıcı tarafından 28 Şubat 2023 tarihinde paylaşılmıştır. Kullanıcının diğer paylaşımları dikkate alındığında görselin mizah amaçlı paylaşıldığı söylenebilir. Fakat görsel Kızılay ile ilgili tartışmaların yoğun bir şekilde yapıldığı bir dönemde yapılmıştır. Görsel bu yüzden kısa bir sürede gerçek zannedilerek diğer kullanıcılar tarafından da paylaşılmıştır. Görseldeki kişi deprem boyunca farklı tartışmalara konu olan Kızılay Başkanı Kerem Kınık’tır. Bağımsız teyitçi Hilal Arslantaş tarafından teyiti yapılan haberdeki görselin aslında iki ayrı görselin birleştirilmesiyle oluşturulduğunu açıklamıştır. Arslantaş, çadır fotoğrafının 2019 yılında Kızılay’ın Küçükçekmece şubesinin organize ettiği iftarda çekildiğini, çadırın üstündeki “Tüm kredi kartları geçerlidir” yazısının da sonradan eklendiği belirtmiştir. Benzer şekilde Kızılay Başkanı Kerem Kınık’ın fotoğrafı 19 Şubat 2023 tarihinde Diyarbakır’da çekilmiştir. Kınık, fotoğrafı Twitter’da “*Bugün buruk da olsa hayatlar inşallah umutlar yeniden yeşerecek*” notu ile paylaşmıştır. Sonuç olarak sosyal medyada dolaşıma giren bu haberin hiciv veya parodi türünde yapılan yalan haberler olduğunu ifade edebiliriz.

2. Yanıltıcı İçerik ile Yapılan Yalan Haberler

Yanıltıcı ya da çarpıtma haberler doğru bilginin kasıtlı olarak yanıltıcı şekilde sunulduğu haberlerdir. Bu tür haberler, gerçeği çarpıtmak ve okuyucuları yanıltmak için manipülatif başlıklar, alıntılar ve çıkarımlar kullanır. Haberlerdeki yanlış bilgi, olayların gerçekleştiği şekliyle ilgisi olmayan unsurların eklenmesi veya konunun önemli yönlerinin göz ardı edilmesiyle de oluşabilir. Bu nedenle, haberlerin doğruluğunu teyit etmek için farklı kaynaklardan bilgi almak ve bağımsız kaynakları kullanmak önemlidir. Haber kaynaklarının itibarına dikkat etmek ve bilgi kaynaklarının güvenilirliğini sorgulamak, yanıltıcı haberlerden kaçınmak için diğer önemli adımlardır. Ayrıca, okuyucuların haberlerin içeriğini tam olarak okumaları,

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

çıkarımlar ve varsayımlar yapmak yerine gerçekler üzerine odaklanmaları da önemlidir. Bu şekilde, yanıltıcı ve çarpıtma haberlerden kaçınarak doğru bilgiye erişmek mümkündür (Damlapınar ve Işık, 2017: 394). Çalışma kapsamında bu kategori başlığı altında yer alan 19 haber tespit edilmiştir.

Şekil 2: A Haber'in Yayında Kâhta İlçesini Adıyaman Kent Merkezi Gibi Gösterdiği İddiası

Kaynak: (www.teyit.org, Erişim Tarihi: 25.03.2023)

Yanıltıcı içerik ile sosyal medyada paylaşılan ve 19 Şubat 2023 tarihinde A Haber tarafından haberleştirilen görüntüde haberi sunan muhabir Mehmet Karataş yayına Adıyaman'ın Kâhta ilçesi Mustafa Kemal Caddesi'nden bağlandıklarını belirtmiştir. Buna rağmen haber, ilgili görselde görüldüğü üzere Adıyaman'da hayat normale dönüyor şeklinde sunulmuştur. Haber 20 Şubat 2023 tarihinde sosyal medyada “A Haber bildiğiniz gibi. Adıyaman yerine İstanbul’u da gösterebilirdi. Akşam Adıyaman kent merkezine canlı bağlanarak hayat normale dönüyor dediği yer Kâhta ilçesi çıktı. Adıyamanlılar bu yalan habere sosyal medyadan tepki gösterdiler” şeklinde sıkça paylaşılnca teyitçi Ezgi Toprak tarafından incelenmiştir. Toprak, drone kamerasından çekilen görüntüler ile Google Haritalar’da yapılan karşılaştırma sonucunda muhabirin Kâhta'nın Mustafa Kemal Caddesi'nde olduğunu teyitlemiştir. Görüldüğü üzere A Haber tarafından bilerek ya da bilmeyerek yanıltıcı içerikle haber yapılmıştır.

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

Şekil 3: Videodaki Siyah Çizgilerin Titanyum Oklarla Hatay'ın Vurulma Anını Gösterdiği İddiası

Kaynak: (www.teyit.org, Erişim Tarihi: 25.03.2023)

Bu kategori kapsamında incelenen bir başka haber, 20 Şubat'taki depremlerin titanyum oklarla yapıldığı iddiasıdır. Bilindiği üzere 6 Şubat 2023'te merkez üssü Kahramanmaraş olan iki depremin ardından, 20 Şubat 2023'te Hatay merkezli iki deprem daha yaşanmıştır. Bu depremler sonrasında 22 Şubat 2023 tarihinde, Twitter'da @seribere isimli kullanıcı sosyal medya hesabından “KOMPLO TEORİSİNİ GEÇTİK, İşte Titanyum Oklarla Hatay'ın Vurulma Anı Deprem Sandık, Basbaya Saldırı Altındayız” şeklinde paylaşım yapmıştır. @seribere tarafından videonun Antakya merkezde çekildiğini belirtilen video paylaşım bağımsız teyitçi Ezgi Toprak tarafından araştırılmıştır. Toprak, Antakya'daki benzin istasyonlarını inceleyerek videonun Türkiye Petrolleri benzin istasyonu yakınından çekildiğini tespit etmiştir. Sosyal medya kullanıcısının belirttiği gibi benzin istasyonuna yakın yol boyunca uzanan ve ahşap direklere bağlı siyah teller harita görüntüsünde de fark edilmiştir. Videoyu çeken kişi de ekran görünen siyah çizgilerin teller olduklarını ifade etmiştir. Dolayısıyla uzaydan gönderilen titanyum çubuklarla deprem yaratıldığı iddiaları, komplo teorilerinin ötesine geçememiştir. Paylaşılan örnek haberlerde de görüldüğü gibi çarpıtma ifadelerle konunun asıl önemi göz ardı edilmiştir.

3. Aldatıcı İçerikli Yapılan Yalan Haber

Aldatıcı içerikli yapılan haber; kurum, kuruluş ve gerçek kişilere ait sosyal medya hesapları gibi gerçek kaynakların isimlerinin kullanılarak yalan bilgilerin dolaşıma verilmesidir. Bu tür haberler, kitleler üzerinde daha fazla inandırıcı etkiye sahiptir (Kazaz ve Acar, 2021: 190). Çalışma kapsamında bu kategori başlığı altında yer alan 4 haber tespit edilmiştir.

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

Şekil 4: Görseldeki Tweetin Oğuzhan Uğur'a Ait Olduğu İddiası

Kaynak: (www.teyit.org, Erişim Tarihi: 28.03.2023)

Sosyal medyada deprem sonrasında bu yöntemle birçok haber servisi yapıldığı görülmüştür. “Görseldeki tweetin Oğuzhan Uğur’a ait olduğu iddiası” başlıklı haber de aldatıcı içerikli yapılan haber örneklerinden biridir. Babala TV kurucusu Oğuzhan Uğur’un Twitter hesabından, “*Ortada devlet mevlet yok. Bir tek Haluk Levent’in #ahbap var*” sözleriyle paylaşım yaptığını gösterdiği iddia edilen bir görsel dolaşıma sokulmuştur. 14 Şubat 2023 tarihli iddia, bağımsız teyitçi Emre Güngör tarafından incelenmiştir. Güngör yaptığı incelemelerde; Tweetin atıldığı saat, kişinin adı, kullanıcı ismi ve varsa mavi tike dikkat çekmiştir. Görseldeki Oğuzhan Uğur’un Twitter kullanıcı isminin normalde olduğundan çok daha küçük ve farklı bir yazı tipiyle yazıldığı, mavi tik işaretinin de orijinal konumdan daha sağda olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde normalde tweetlerin altında yer alan tarih ve saatin ise bulunmadığı görülmüştür. Güngör, Twitter’da Oğuzhan Uğur’un profilinde “Devlet mevlet yok” sözünü arattığını ve herhangi bir sonuca ulaşmadığını, Tweetin kaldırılma ihtimaline karşın Wayback Machine üzerinden arşivlenmiş görüntüleri bakıldığını ve 6 Şubat tarihinden Oğuzhan Uğur’un deprem zamanı böyle bir tweet atmadığını açıklamıştır. Bahsi edilen tüm denetleme yöntemleri paylaşımın sahte bir hesap üzerinden gerçekleştirildiğini kanıtlamaktadır.

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

Şekil 5: Twitter Hesabının Kenan İmirzalıoğlu'na Ait Olduğu İddiası

Kaynak: (www.teyit.org, Erişim Tarihi: 28.03.2023)

Bu kategori kapsamında incelenen bir başka haber, @miroglu_07 adlı Twitter hesabının Kenan İmirzalıoğlu'na ait olduğu iddiasıdır. Hesap, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinden sonra; “*Ahbap'a yapılacak bağışları soracak kadar duyarlı, 20 yıldır toplanan deprem vergilerini sormayacak kadar iyi yüzlü olmanın bir anlamı yok*” ve “*Yağmacılar sınır dışı edilmeli*” şeklinde asılsız birçok paylaşım yaparak kısa sürede viral olmuştur. Bağımsız Teyitçi İsmail Kılıç Twitter hesabını incelemiştir. Kılıç, ilk olarak @miroglu_07 kullanıcı isimli hesabının geçmiş tarihlerdeki gönderilerine bakarak bu hesap üzerinden yapılan ilk paylaşımların @dilanhaberveren kullanıcı ismi ile yapıldığını tespit etmiştir. Sonrasında Foller.me adlı web sitesi üzerinden Twitter hesabının 15 Şubat 2023 tarihinde güncellendiği görülmüştür. İnternet taramasında da Kenan İmirzalıoğlu'nun sosyal medya hesabı kullanmadığına dair bir röportajı bulunmuştur. İmirzalıoğlu, Magazin Max adlı web sitesinde Mart 2021'de yayınlanan kısa bir demecinde sosyal medyayı sevmediğini ve bir sosyal medya hesabı olmadığını açıkça belirtmiştir. Zaten @miroglu_07 kullanıcı isimli hesap Mart 2018 tarihinde açılmıştır. Her iki paylaşımda da gerçek kişilerin isimleri kullanılarak aldatıcı içerikli haberler oluşturulduğu görülmüştür. Böylece toplum konu hakkında yanıltıcı içeriklerle yanlış bir şekilde bilgilendirilmiştir.

4. Uydurma İçerikli Yalan Haber

Uydurma içerikli yalan haberler, okuyucu/izleyici kitlesini kandırmak ve zarar vermek üzerine kurgulanmıştır (Wardle, 2017). Çalışma kapsamında bu kategori başlığı altında yer alan 17 haber tespit edilmiştir.

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

Şekil 6: Ece Üner'in "Haluk Levent ve Oğuzhan Uğur, Cumhurbaşkanı'dan Daha Çok Ülkeyle İlgileniyor" Dediği İddiası

Kaynak: (www.teyit.org, Erişim Tarihi: 27.03.2023)

Deprem sonrasında sosyal medyada uydurma içerikli haber paylaşımı çokça yapılmıştır. 07.02.2023 tarihinde "Selo Cicin" adlı hesaptan TV100'de çalışan haber sunucusu Ece Üner'in "*Resmen Haluk Levent ve Oğuzhan Uğur, cumhurbaşkanından daha çok ülkeyle ilgileniyor*" ve "*Üç saatte Şam'a gireriz diyenler, iki gündür Hatay'a giremedi*" dediği iddia edilmiştir. İddiayı paylaşan kişi, YouTube ve Instagram'ı aktif kullanmaktadır. 492 bin takipçisi olan kullanıcı, iddialarını herhangi bir kanıt ya da detaya gereksinim duymadan paylaşmıştır. Gönderiler bir günde 2.5 milyondan fazla görüntülenme alınca iddialara bağımsız teyitçi Emre Güngör tarafından araştırılmıştır. Güngör iddiaların doğruluğunu teyit etmek amacıyla Tweetdeck yöntemiyle Ece Üner'in söylediği ifade edilen sözleri internette aramıştır. "*Resmen Haluk Levent ve Oğuzhan Uğur, cumhurbaşkanından daha çok ülkeyle ilgileniyor*" iddiası uydurma çıkmıştır. Depremin ikinci gününde Oğuzhan Uğur ile canlı yayın yapan Ece Üner'in YouTube kaydında da böyle bir söze ulaşamamıştır. "*Üç saatte Şam'a gireriz diyenler, iki gündür Hatay'a giremedi*" sözünün Sözcü yazarı Yılmaz Özdil'in Twitter hesabından atıldığı da anlaşılmıştır. Sözlerin sahteliği Ece Üner'in Twitter'da onaylanmış bir resmi hesabından da "*Söyleyecek bir şeyiniz varsa kendi adınızla yazın çizin. Bizi kullanıp algı yaratmayın. Bu İfadeler bana ait değil. Bu hesap sahte!!!*" şeklinde belirtilmiştir.

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

Şekil 7: Deprem Bölgesine Yardım Götüren Fenerbahçe Tırının Yağmalandığı İddiası

Kaynak: (www.teyit.org, Erişim Tarihi: 22.03.2023)

Bu kategori kapsamında incelenen bir diğer haber, Fenerbahçe Spor Kulübü'nün deprem bölgesine gönderdiği yardım tırının yolda Suriyeliler tarafından yağmalandığı iddiasıdır. Bilindiği üzere 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş depremlerinden sonra birçok kurum ve kuruluş yardım çağrısında bulunmuştur. Fenerbahçe Spor Kulübü de depremzedeler için yardım çağrısı yapmıştır. Yapılan çağrı birçok taraftar tarafından karşılık bulmuş ve Fenerbahçe Kulübü deprem bölgelerine yardım tırlarını göndermiştir. Ardından Twitter'da bazı kullanıcılar yardım tırlarının Suriyeliler tarafından yağmalandığını iddia etmişlerdir. Örneğin BayKukla hesabından 8 Şubat 2023 tarihinde "*Fenerbahçe yardım tırını yağmalayan Suriyeli din kancıkları pardon kardeşleri bunlarmış*" şeklinde bir paylaşım yapılmıştır. Yine sosyal medyada ters kelepçeli dokuz kişinin Fenerbahçe tırını yağmalayan Suriyeliler olduğu ve Çevik Kuvvet tarafından yakalandıkları iddiası da çokça paylaşılmıştır. Bu paylaşımlar bağımsız teyitçi Emre Güngör tarafından fotoğraf tersine görsel arama yöntemiyle internette aratmış ve 8 Şubat'tan önceki bir tarihte fotoğrafa ulaşamamıştır. Fotoğrafta arka planda BCM'nin ürettiği Türk yapımı mayına dayanıklı pusu korumalı Kirpi askeri aracının olduğu görülmektedir. Yer kelepçelenmiş kişilerin sol tarafındaki kişilerin üniformalarında da Çevik Kuvvet araması bulunmaktadır. Tüm bu göstergeler fotoğrafın Türkiye'de çekildiğini göstermektedir. Buna karşın Fenerbahçe yardım tırının yağmaladığını gösteren bir kanıt yoktur. Nitekim Fenerbahçe Spor Kulübü Yönetim Kurulu Üyesi Can Gebetaş katıldığı televizyon programında iddialarının doğru olmadığını ve tırların sorunsuz şekilde İstanbul'a döndüğünü açıklamıştır.

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

Örnek haberlerde görüldüğü üzere uydurma içerikli yalan haberler depremden sonra bilinçli ya da bilinçsiz sıklıkla yapılmıştır.

5. Yanlış Bağlantılı Haber

Yanlış bağlantılı haber, bir habere ait olmayan metin ya da görsellerin yayınlanan habere aitmiş gibi kullanılmasıdır. Kullanılan metinler ve görseller doğru olsa dahi haber ilgisiz olduğu için bağlantı yanlış kurulmuş ve yalan haberin oluşmasına neden olmaktadır. Bu tür yanıltıcı haberler toplumda yanlış anlaşılmalara ve bilgi kirliliği yaratabilir ve bu da ciddi sonuçlara yol açabilir. Dolayısıyla, doğru bilgiyi sağlamak ve yanıltıcı haberlerin yayılmasını engellemek için doğru kaynaklardan alınan bilgilere dayalı haberlerin üretilmesi ve yayınlanması önemlidir. (Kazaz ve Acar, 2021: 192). Çalışma kapsamında bu kategori başlığı altında yer alan 41 haber tespit edilmiştir.

Şekil 8: Videonun Türkiye'deki Deprem Enkazını Gösterdiği İddiası

Kaynak: (www.teyit.org, Erişim Tarihi: 24.03.2023)

Sosyal medyada dolaşıma giren yanlış haberlerden biri Türkiye'deki depremler sonrası kaydedildiği ve bina enkazını gösterdiği iddia edilen bir videodur. Video, bağımsız teyitçi Songül Karadeniz tarafından incelenmiştir. Karadeniz videoyu, ilkin tersine görsel arama yöntemiyle aratmış, birçok haber ve internet sitesinde de Bantar Gebang'ı gösteren görsellerin incelemiş ve Instagram'da anahtar kelime araması yaparak videonun Endonezya'nın Bekasi bölgesindeki Bantar Gebang atık toplama tesisine ait olduğunu teyitlemiştir. Karadeniz, Google haritalardan da TPST Bantar Gebang konumunun sokak görünümünü ve YouTube'da da iddia videosuyla benzer görüntülerin bulunduğu videoları inceleyerek bölgenin iddia videosuyla uyduğunu doğrulamıştır.

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

Şekil 9: Kız Çocuğunu Gösteren Videonun Güncel Olduğu İddiası

Kaynak: (www.teyit.org, Erişim Tarihi: 25.03.2023)

Bu kategori kapsamında incelenen bir başka haber, üşüyen küçük bir kız çocuğuna ait bir video olmuştur. Video 01.03.2023 tarihinde sosyal medyada “*Bu resmi sakın unutma Türkiyem, senin uykun kaçtı, senin iştahın kapandı. Yurdumun vurduğu depremde senin canın acırken senin canların dostların yoldaşların enkaz altında kalırken gel gör ki Kızılay bakın neler yapıyor sen yardım gönderiyorsun o satıyor sen kıyafet gönderiyorsun*” şeklinde paylaşılmıştır. Video Bağımsız Teyitçi İnci Ekeöz tarafından incelenmiştir. Videodan alınan görüntüler tersine görsel arama yöntemiyle araştırılmıştır. Araştırma sonucunda videonun Ocak 2020 tarihinden beri farklı kişilerce sosyal medyada sıkça paylaşıldığı anlaşılmıştır. Video sosyal medya kullanıcılarının yanı sıra Al Arabiya başta olmak üzere Arap haber kanalları tarafından da paylaşılmış. Haber ajanlarından elde edilen bilgilere göre video, Halep’a bağlı Azez yerleşim bölgesinde bulunan çadırlarda çekilmiştir. O tarihlerde Suriye’deki hava şartlarının zorluğu (yoğun kar yağışı) nedeniyle çadırlar çökmüş, burada kalan insanlar zor şartlarla yüzleşmek zorunda kalmıştır.

6. Yanlış Bağlamlı Yalan Haber

Yanlış bağlamlı haberlerde yer alan olaylar gerçek olabilir, ancak bu olaylar bağlamından koparılarak yanlış bilgilerle aktarılır. Günümüzde en sık görülen yalan haber biçimlerinden biri, görüntülerle manipüle edilmiş yanlış haberlerdir. Yanlış bağlam, görüntüye ek olarak yazılı metin kullanarak da oluşturulabilir (Taş ve Taş, 2018: 195-197). Çalışma kapsamında bu kategori başlığı altında yer alan 18 haber tespit edilmiştir.

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

Şekil 10: Süleyman Soylu'nun Sadece İstanbul Depremi İçin Hazırlık Yapıldığını Söylediği İddiası

Kaynak: (www.teyit.org, Erişim Tarihi: 26.03.2023)

Bilindiği üzere Kahramanmaraş depremlerinden sonra sosyal medyada ve haber sitelerinde birçok görsel ve video paylaşılmıştır. Bu paylaşımlardan biri de İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun 17 Şubat 2023 tarihinde CNN Türk'te Ahmet Hakan'ın Tarafsız Bölge programında “Bizim hazırlığımız İstanbul depremiydi” dediği iddiasıdır. Bu iddia sosyal medyada Soylu'nun sözleri diğer bölgelerle ilgili bir çalışma yapılmadığı şeklinde paylaşıldı. İddialar teyitçi Ezgi Toprak tarafından incelenmiştir. Toprak yaptığı incelemelerde Soylu'nun katıldığı yayının 12'nci dakikasından itibaren olası İstanbul depremine de değindiğini ve İstanbul depremi hazırlıkları üzerinden Kahramanmaraş'ta da bazı hazırlıklar yapıldığını belirttiğini tespit etmiştir. Soylu da Twitter hesabından 19 Şubat 2023 tarihinde; “*Topyekûn beraber depremin yaralarını sarmak için mücadele ederken deprem yalanlarını çoğaltmak için mücadele edenler var. Allah'a havale ediyoruz. Bizim hazırlığımız İstanbul depremineydiden sonraki bölümü bilerek kestiler. 50. saniye sonrası manipülasyona maruz bırakılanlara*” şeklinde bir paylaşım yaparak İstanbul depremiyle ilgili ifadelerinin kullanıldığının konunun bağlamını verilmediğini açıklamıştır. Dolayısıyla teyitçi Toprak'ın sunduğu kanıtlardan hem de Soylu'nun paylaşımından anlaşıldığı üzere söz konusu iddia bilinçli bir şekilde bağlamından koparılmıştır.

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

Şekil 11: Videonun Kılıçdaroğlu'nun Cami Önünde Açıklama Yaptığını Gösterdiği İddiası

Kaynak: (www.teyit.org, Erişim Tarihi: 31.03.2023)

Bu kategori kapsamında incelenen bir diğer haber, Millet İttifakı Cumhurbaşkanı Adayı ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun cami önünde açıklama yaptığı iddiasıyla paylaşılan fotoğraftır. Görsel 10.03.2023 tarihinde sosyal medyada Misvak Caps sayfasından “Camide görülen nadir bir tür olan Kemal Kılıçdaroğlu, yıllar sonra bugün Cuma namazında görüldü. Kılıçdaroğlu’nu namaza başlatan Erdoğan’ı kutluyoruz. Tebrikler.” notuyla paylaşılmıştır. İddia teyitçi Öyküm Hüma Keskin tarafından araştırılmıştır. Keskin, ilk olarak Anka Haber Ajansı'nın internet sitesinde ilgili videonun da yer aldığı habere ulaşmıştır. Haber, Kılıçdaroğlu'nun Malatya'da olduğu ve açıklama yaptığı yerin cami önü olduğu bilgisi yer almamıştır. Haberin içeriğinde Kemal Kılıçdaroğlu'nun milletvekili ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yenilenmesi kararını; “Hayırlısı olsun, Türkiye'nin buna ihtiyacı var, seçime ihtiyacı var. Değişime ihtiyacı var” sözleri ile değerlendirilmesine yer verilmiştir. Görsel ile ilgili bir diğer iddiada sosyal medya kullanıcıları Kılıçdaroğlu'nun açıklama yaptığı yerin Malatya'daki muhtarlık binası olduğunu iddia etmişlerdir. Keskin bu iddianın doğruluğunu “Malatya”, “muhtarlık binası” gibi anahtar kelimelerle arama yaparak araştırmıştır. Aramalar sonucunda açıklama yapılan yerin Malatya'da Cumhuriyet, Atatürk ve Gazi Mahalleleri Muhtarlığı binası olduğu tespit edilmiştir. Tespitlerin doğruluğu haberi yapan Anka Haber Ajansı'ndan Tamer Arda Erşen ile ve Kemal Kılıçdaroğlu'nun basın danışmanı Ömer Topsakal ile görüşülerek açıklama yapılan yerin Yeşilyurt'ta bulunan muhtarlık binası olduğunu teyit edilmiştir.

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

7. Manipüle Edilmiş İçerikli Yalan Haber

Manipüle edilmiş içerikli yalan haberler gerçek olan bilgilerin kasıtlı bir şekilde belirli çıkarları karşılamak için değiştirilmesidir. Bu tür haberlerde, bilginin seçimi, eklenmesi, oluşturulması veya çarpıtılması gibi aşamalarda kasıtlı olarak gerçekleştirilen eylemler bulunabilir (Kazaz ve Acar, 2021: 194-195). Çalışma kapsamında bu kategori başlığı altında yer alan 4 haber tespit edilmiştir.

Şekil 12: Çinli Arama Kurtarma Görevlisini Gösteren Fotoğrafların Yapay Zekâyla Üretildiği İddiası

Kaynak: (www.teyit.org, Erişim Tarihi: 27.03.2023)

Manipülasyon içerikli paylaşılan haberlerden biri Çin'den gelen arama kurtarma ekipleri arasından yer alan bir görevlinin Müslüman olduğunu gösteren ve elinde Kur'an tutarken camide çekilmiş fotoğraflarıdır. Fotoğraflar yine çok kısa bir sürede haber sitelerinde ve sosyal medyada sıkça paylaşılmıştır. BirGün gazetesi muhabiri olayı çok farklı şekilde ele alarak kullanılan fotoğrafların gerçek olmadığını, yapay zekâ ile üretildiğini ifade etmiştir. Bağımsız Teyitçi İnci Ekeöz iddiaları incelemiştir. Ekeöz, fotoğrafların ilk olarak İhlas Haber Ajansı tarafından servis edildiğini, fotoğraflardaki arka planda yer alan tabelaların net bir şekilde okunduğunu ve insanların yüz hatlarının daha doğal görüldüğünü tespit etmiştir. Fotoğrafların Malatya'nın Yeşilyurt ilçesinde yer alan Buhara Camii içerisinde çekildiği görüşülen İHA muhabiri tarafından doğrulanmıştır. Ekeöz, sonrasında Buhara Camii'nin Google Haritalar'da yer alan 2019 yılına ait dış ve iç görüntülerini inceleyerek orijinal fotoğraflardaki mekân, sokak lambaları ve camide bulunan halılar da eşleştiğini belirtmiştir. Teyitçi, Çinli arama kurtarma görevlisiyle fotoğrafta bulunan Sinan Kaçmaz'a da ulaşarak çalışmalar esnasında çekilmiş farklı fotoğraflarının yanı sıra camiden bir fotoğrafı daha paylaşmıştır. Ekeöz son olarak Çinli kurtarma ekip

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

görevlisi Cang'a ulaşmış ve onunla bir söyleşi yapmıştır. Cang, ailesinin zaten Müslüman olduğunu, enkazdan çıkardığı Kur'an'ın ve hatta arama kurtarma çalışmalarında gittiği her camiden fotoğraflar çekerek büyükannesine gönderdiğini aktarmıştır. Buna karşın sosyal medyada paylaşılan fotoğraflar filtreleme ve manipülasyon işlemlerinden geçirilmiştir. Dolayısıyla sosyal medyada ve *BirGün* gazetesinde iddia edildiği gibi görsellerde yer alan kişiler yapay zekâ ile üretilmemişlerdir.

Şekil 13: Süleyman Soylu'nun Deprem Sonrası Güncel Halini Gösterdiği İddia Edilen Fotoğraf

Kaynak: (www.teyit.org, Erişim Tarihi: 04.04.2023)

Bu kategori kapsamında incelenen bir diğer haber, İçişleri Bakanı Süleyman Soylu ile ilgilidir. 26 Mart 2023'te sosyal medyada paylaşılan fotoğrafın Süleyman Soylu'nun son halini gösterdiği öne sürülmüştür. İddiaya göre Soylu, Kahramanmaraş depremlerinden sonra sahada yıpranmıştır. Teyitçi Öyküm Hüma Keskin fotoğrafı tersine görsel arama yöntemiyle tarayarak arka planda gözüken lacivert renkli çadırlardan hareketle Kahramanmaraş Avşar Çadırkenti'nde kaydedildiğini tespit edilmiştir. Soylu, 22 Mart 2023 tarihinde birçok fotoğraf paylaşmıştır. Soylu'nun bel rahatsızlığı yaşadığı ve tedavi olacağı notuyla paylaşılan fotoğraf ile diğer fotoğraflar kıyaslanarak doğruluk incelemesi genişletilmiştir. Ancak orijinal fotoğraf ile iddia görseli kıyaslandığında Soylu'nun yüzündeki kırışıklar, orijinal görüntülerin uyumlu olmadığını, efekt uygulandığını ortaya çıkarmıştır. Montajlanmış fotoğrafta Süleyman Soylu'nun sakalları daha beyaz, surat ifadesi daha yorgun gösterilmiştir. Dolayısıyla fotoğrafın üzerinde dijital bir müdahale yapılarak manipüle bir haber içeriği üretilmiştir.

SONUÇ

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

Yalan haber kavramı, dijital iletişim pratiklerinin gelişmesine koşut günümüzde sıklıkla gündeme gelen bir konudur. Buna karşın, bilgilerin yalan ya da doğru olması enformasyon akışının hızına bağlı olarak değişebilmektedir. Bu durum habercilikte geçerli olan “Haberi doğru al, öncelikle al” ilkesiyle örtüşmemektedir. Haber, hangi şartlar altında yapılırsa yapılsın kitleleri doğru bilgilendirme amacından sapmamalıdır. Fakat sosyal medyada her kullanıcının haberci gibi davranarak her konuda yalan ve yanlış fikir beyan edebilmesi, özellikle toplumsal olarak daha hassas olunması gerekli durumlarda yanlış bilgilerin daha fazla yayılmasına neden olmaktadır. Böylesi bir durumda bir veri bombardımanı şeklinde yürütülen sosyal medyada hakikati aramak, bulmak, ortaya çıkarmak önceki dönemlerle kıyaslandığında daha meşakkatli bir roldür. Hız, maliyet düşüklüğü, kullanım kolaylığı gibi faktörler sosyal medyanın haber kaynağı olarak kullanılmasının temel nedenleri olarak gösterilebilir.

Kahramanmaraş merkezi depremler sonrasında da sosyal medyada yalan ve yanlış haberler sıklıkla paylaşılmıştır. Teyit.org doğrulama web sitesince incelenen deprem konulu sosyal medya paylaşımları bu durumu kanıtlar niteliktedir. Çalışma boyunca 104 deprem konulu haber incelenmiştir. İncelemeler sonucunda sosyal medya kullanıcılarının bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde yalan ve uydurma haber paylaştıkları tespit edilmiştir. Araştırmada deprem ile ilgili yalan haberler, Claire Wardle’nin sınıflandırmasında yer alan bütün içerik türlerinde üretildiği, paylaşıldığı ve tüketildiği saptanmıştır. Sosyal medya kullanıcıları özellikle yanlış bağlantılı yalan haber türünde paylaşım yapmışlardır. Bu durumun böyle olmasının temel nedeninin, zaten var olan metin, görsel ya da videoların depremlerle ilişkilendirilerek dolaşıma sokulmasının kolaylığından geldiği düşünülmektedir. Analiz bölümünde de görüldüğü üzere haberlerin tamamında görsel öge kullanımına yer verilmiştir. Bu görsellerin büyük bir kısmının Tablo 2’de görüldüğü üzere sahte olduğu saptanmıştır. Paylaşımlarda kimi zaman gerçek görsellere yer verilse de bu haberlerde de içerik ile çarpıtmalar yapıldığı tespit edilmiştir. Özellikle toplumsal olarak kenetlenmesi gereken böylesi zor durumlarda isteyerek ya da istemeyerek dolaşıma girilmesine neden olunan yalan haberler, toplum hafızasında geri dönülmesine zor durumlara neden olmaktadır. Sosyal medyada paylaşılan haberlerin saniyeler içerisinde çok büyük kitlelere ulaştığı

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

gerçeği de durumun vahametini gözler önüne sermektedir. Bu yüzden sosyal medya kullanıcıları yaptıkları her paylaşıma dikkat etmeli, devlet yetkilileri denetimlerini sıklaştırmalı ve yalan haber kontrolünü sağlayan denetim mekanizmalarının sayısı artırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Abuşoğlu, Hilal Özlem ve Balcı Aydoğan, Bahar (2023). "Sosyal Medyada Z Kuşağına Yönelik Nefret Söylemi: Ekşi Sözlük Örneği". Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 13(1), 707-728.

Akaş, Cem (1998). "Bireysel Hak, Toplumsal Görev ve Kaçınılmaz Durum Olarak Yalan". Cogito Dergisi, (16), 230-237.

Binark, Mutlu ve Bayraktutan, Günseli (2013). Ayın Karanlık Yüzü: Yeni Medya ve Etik. İstanbul: Kalkedon.

Bulunmaz, Barış (2011). "Otomotiv Sektöründe Sosyal Medyanın Kullanımı ve Fiat Örneği". Global Media Journal, 2(3), 19-50.

Damlapınar, Zülfikar ve Işık, Uumur (2017). "Sağlık İçerikli Basın Haberleri ve Çocuğa Yaklaşımı: Bir İçerik Analizi". Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 5(1), 373-398.

Duman, Mustafa (2019). "Geleneksellik-Gerçeklik İlişkisi Bağlamında Bilginin Niteliği ve Folklor/Edebiyat, 25(100), 971-984.

Dursun, Çiler (2005). Haber ve Habercilik/Gazetecilik Üzerine Düşünmek. (Editör) Sevda Alankuş. Gazetecilik ve Habercilik. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

Fabry, Merrill (2017). Here's How the First Fact-Checkers Were Able to Do Their Jobs Before the Internet, <https://time.com/4858683/fact-checking-history/>, Erişim Tarihi: 27.02.2023.

Girgin, Atilla (2005). Haber Yazmak. İstanbul: Der Yayınları.

- COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181
- Kazaz, Mete ve Acar, Nihal (2021). Oluşturma Yöntemlerine Göre Yalan Haberin İncelenmesi: Twitter’da COVID-19. (Editör) Selin Karaköse. Covid-19 Salgınında Çok Boyutlu Etkiler. Ankara: İksad Yayınevi.
- Keten, Emre Tansu (2019). Doğruluk Kontrolü (fact-checking) Endüstrisi ve Yalanla “Mücadele”, <https://t24.com.tr/yazarlar/emre-tansu-keten-sosyal-medya/dogruluk-kontrolu-fact-checking-endustrisi-ve-yalanla-mucadele,23552>, Erişim Tarihi: 28.02.2023.
- Lowrey, Wilson (2017). "The Emergence and Development of News Fact-Checking Sites". Journalism Studies, 18(3), 376-394.
- Nazlı, Rengim Sine ve Kara, Mesut (2020). Yeni Medya Gazeteciliğinde Yalan Haberle Mücadele: Teyit.Org Örneği. (Editör) Salih Tiryaki. Haber Üzerine Teori ve Uygulamalar. Konya: Literatürk Academia.
- Onursoy, Sibel; Turan, Erdem Alper; Yeşilyurt, Segah ve Astam, Fatma Kübra (2020). "Yalan Habere Karşı Tutum ve Davranışlar: Üç Üniversite Örneğinde Durum Araştırması", Türk Kütüphaneciliği, 34(3), 485-508.
- Püsküllüoğlu, Ali (2004). Türkçe Sözlük. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Schlapp, Hermann (2013). Gazeteciliğe Giriş (Çev: Işık Aygün). Ankara: Vestfalya Eyaletler Yayınevi.
- Soğukdere, Şuheda ve Öztunç, Mustafa (2020). "Sosyal Medyada Koronavirüs Dezenformasyonu". Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi, (5), 59-85.
- Şener, Nihal Kocabay (2018). “Doğruluk Kontrol Merkezi” ve “Yalan Haber” Kavramlarına İlişkin İçeriklerin Medyada Yansımalarının Araştırılması. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (30), 355-373.
- Tandoc, Edson, Lim, Zheng Wei ve Ling, Rich (2017). "Defining “Fake News”: A Typology of Scholarly Definitions". Digital Journalism, 6(3), 1-17.
- Taş, Oğuzhan ve Taş, Tuğba (2018). "Post-Hakikat Çağında Sosyal Medyada Yalan Haber ve Suriyeli Mülteciler Sorunu". Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, (29), 183-208.

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

Tayfur, Gıyasettin (2018). Haber Toplama, Yazma ve Yayınlama Teknikleri. Konya: Eğitim Yayınevi.

Teyit.org. (2023a). Metodoloji. <https://teyit.org/metodoloji>, Erişim Tarihi: 01.03.2023.

Teyit.org. (2023b). Teyit Nedir. <https://teyit.org/nedir>, Erişim Tarihi: 01.03.2023.

Timur, Hayriye. (2018). "Sosyal Medyanın Gerçekliği: Baudrillard Perspektifinden Sosyal Medyayı Değerlendirmek", 16th International Symposium Communication in the Millennium, 25-28 Nisan 2018, Eskişehir.

Tokgöz, Oya (2020). Temel Gazetecilik. Ankara: İmge Kitapevi.

Türk, Mehmet Sezai (2014). "Medyanın Gerçeklik İnşası ve Gerçeklik Algısı". Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi, 5(28), 9-32.

Uluk, Murat (2018). Yeni Medyada "Yalan Haber" ve Hakikat Sonrası Çağ: Doğrulama Platformu Olarak Teyit.Org Örneği Üzerine Bir İnceleme, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Utma, Seçil. (2018). "Mahremiyet Olgusu ve Sosyal Medyada Mahremiyetin Serüveni". Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(59), 1193-1024.

Ültay, E., Akyurt, H., ve Ültay, N. (2021). Sosyal Bilimlerde Betimsel İçerik Analizi. IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, (10), 188-201.

Ünal, Recep ve Taylan, Ahmet (2017). "Sağlık İletişiminde Yalan Haber-Yanlış Enformasyon Sorunu ve Doğrulama Platformları". Atatürk İletişim Dergisi, (14), 81-100.

Wardle, Claire (2017). Fake news. It's complicated. <https://www.rcmediafreedom.eu/Publications/Reports/Fake-news.-It-s-complicated>, Erişim Tarihi: 25.03.2023.

A Haber'in yayında Kahta ilçesini Adıyaman kent merkezi gibi gösterdiği iddiası. A Haber'in yayında Kahta ilçesini Adıyaman kent merkezi gibi gösterdiği iddiası, Erişim Tarihi: 25.03.2023.

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

Çinli arama kurtarma görevlisini gösteren fotoğrafların yapay zekayla üretildiği iddiası. <https://teyit.org/analiz-cinli-arama-kurtarma-gorevlisini-gosteren-fotograflarin-yapay-zekayla-uretildiği-iddiasi>, Erişim Tarihi: 27.03.2023.

Deprem bölgesine yardım götüren Fenerbahçe tırının yağmalandığı iddiası. <https://teyit.org/analiz-deprem-bolgesine-yardim-goturen-fenerbahce-tirinin-yagmalandigi-iddiasi>, Erişim Tarihi: 22.03.2023.

Ece Üner'in "Haluk Levent ve Oğuzhan Uğur, cumhurbaşkanından daha çok ülkeyle ilgileniyor" dediği iddiası. <https://teyit.org/analiz-ece-unerin-haluk-levent-oguzhan-ugur-cumhurbaskanindan-daha-cok-ulkeyle-ilgileniyor-dedigi-iddiasi>, erişim Tarihi: 27.03.2023.

Görseldeki tweetin Oğuzhan Uğur'a ait olduğu iddiası. <https://teyit.org/analiz-gorseldeki-tweetin-oguzhan-ugura-ait-oldugu-iddiasi>, Erişim Tarihi: 28.03.2023.

Kız çocuğunu gösteren videonun güncel olduğu iddiası. <https://teyit.org/analiz-kiz-cocugunu-gosteren-videonun-guncel-oldugu-iddiasi>, Erişim Tarihi: 25.03.2023.

Süleyman Soylu'nun Deprem Sonrası Güncel Halini Gösterdiği İddia Edilen Fotoğraf. <https://teyit.org/analiz-suleyman-soylunun-deprem-sonrasi-guncel-halini-gosterdigi-iddia-edilen-fotograf>, Erişim Tarihi: 04.04.2023.

Süleyman Soylu'nun sadece İstanbul depremi için hazırlık yapıldığını söylediği iddiası. <https://teyit.org/analiz-suleyman-soylunun-sadece-istanbul-depremi-icin-hazirlik-yapildigini-soyledigi-iddiasi>, Erişim Tarihi: 26.03.2023.

"Tüm kredi kartları geçerlidir" yazan Kızılay çadırı fotoğrafının gerçek olduğu iddiası. <https://teyit.org/analiz/tum-kredi-kartlari-gecerlidir-yazan-kizilay-cadiri-fotografinin-gercek-oldugu-iddiasi>, Erişim Tarihi: 15.03.2023.

Twitter hesabının Kenan İmirzalıoğlu'na ait olduğu iddiası. <https://teyit.org/analiz-twitter-hesabinin-kenan-imirzaliogluna-ait-oldugu-iddiasi>, Erişim Tarihi: 28.03.2023.

COŞKUN, Aziz (2023). Sosyal Medyada Yalan Haberle Mücadele: Kahramanmaraş Deprem Haberlerinin Teyit.Org Üzerinden İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1151-1181

Videodaki siyah çizgilerin titanyum oklarla Hatay'ın vurulma anını gösterdiği iddiası.

<https://teyit.org/analiz-videodaki-siyah-cizgilerin-titanyum-oklarla-hatayin-vurulma-anini-gosterdigi-iddiasi>, Erişim Tarihi: 25.03.2023.

Videonun Kılıçdaroğlu'nun Cami Önünde Açıklama Yaptığını Gösterdiği İddiası.

<https://teyit.org/analiz-videonun-kilicdaroglunun-cami-onunde-aciklama-yaptigini-gosterdigi-iddiasi>, Erişim Tarihi: 31.03.2023.

Videonun Türkiye'deki deprem enkazını gösterdiği iddiası. <https://teyit.org/analiz-videonun-turkiyedeki-deprem-enkazini-gosterdigi-iddiasi>,

Erişim Tarihi: 24.03.2023.

Yel, Nurhan (2018). Sosyal Medyanın Kötü Çocuğu: Yalan Haber. Herkese Bilim Teknoloji,

https://www.academia.edu/44785820/Sosyal_medyan%C4%B1n_k%C3%B6t%C3%BC_%C3%A7ocu%C4%9Fu_Yalan_haber, Erişim Tarihi: 03.03.2023.

Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Çalışma tek bir yazar tarafından yürütülmüştür.

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.